

ความเป็นมาของปัญหา

พระสารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป) เป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในวงการวรรณกรรมไทยเป็นผู้ชำนาญ มีความรู้ ความสามารถในการใช้ภาษาไทย ภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต เป็นอย่างดี ผลงานทางด้านการประพันธ์ของพระสารประเสริฐมีมากมายหลายประเภท ทั้งที่เป็นงานประพันธ์ที่เขียนร่วมกับผู้อื่น และงานประพันธ์ที่ท่านเขียนผู้เดียวผลงานมีทั้งที่เป็นร้อยแก้ว และ ร้อยกรอง นามปากกาที่เป็นที่รู้จักกันดี คือ นาคะประทีป นอกจากนี้ท่านยังใช้นามปากกาอื่น ๆ อีกด้วย ได้แก่ ต. นาคะประทีป พาณิพิลาส พราหมณ์พงศ์ คารม พ.ศ... (ใช้ร่วมกับพระยาอนุমানราชชน)

ผลงานทางด้านร้อยกรองของพระสารประเสริฐมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นผลงานที่ท่านประพันธ์ ตั้งแต่ครั้งที่ยังอุปสมบทเป็นภิกษุ อยู่ที่วัดเทพศิรินทราวาส ส่วนผลงานทางด้านร้อยแก้วนั้น โดยมากเป็นงานทางด้านกาพย์ และเรียบเรียง ซึ่งส่วนใหญ่มักจะทำร่วม กับพระยาอนุমানราชชน เรื่องแรกที่ทั้งสองท่านทำร่วมกันคือ นิโตะเทศ ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2459 ใช้นามปากการ่วมกันว่า "คารม พ.ศ. 2495" และใช้นามปากกาที่เรื่อยมา เพียงแต่เปลี่ยน พ.ศ. ไปตามปีที่พิมพ์ และเปลี่ยนมาใช้นามปากกาด้วยกันว่า "เสฐียรโกเศศ และ นาคะประทีป" ในภายหลังเมื่อเขียนเรื่องให้หนังสือพิมพ์ไทยเชชมรายเดือน นอกจากพระยาอนุমানราชชนแล้วพระสารประเสริฐ ยังมีงานประพันธ์ที่เขียนร่วมกับผู้อื่นอีกหลายคน ได้แก่ หลวงบรรพตวรรษ (นิยม รักไทย) หลวงศรีอมรญาณ (ศรี ศรีอมร) พระยาพนิชยศาสตร์วิธาน (อู่ พรธนะแพทย์) ผลงานวรรณกรรมของพระสารประเสริฐนั้น มีมากมายหลายประเภท มีทั้งนิยายเรื่องยาว นิทาน บทความ สารคดี ตำราและ พจนานุกรม มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งด้าน ศาสนา ภาษา วรรณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่ให้ความรู้ ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน อาทิเช่น กามนิต ที่แปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยร่วมกับพระยาอนุमानราชชน ประวัติราชทินนาม ปาลี-สยามอภิธาน โลกธาตุ

งานประพันธ์ประเภทนิทานเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง ที่พระสารประเสริฐได้แปลและเรียบเรียงไว้หลายเล่ม มีทั้งที่แปลและเรียบเรียงร่วมกับผู้อื่น เช่น เรียบเรียงร่วมกับพระยาอนุমানราชชนและงานที่เรียบเรียงและประพันธ์เพียงผู้เดียว นิทานเหล่านี้นอกจากจะให้ความสนุกสนาน และ ความเพลิดเพลินแล้ว ยังสอดแทรกความรู้ แนวคิด บางประการที่น่าสนใจไว้อีกด้วย

กุสุมา รัชมณี ได้กล่าวถึง นิทานอาหรับ 4 เรื่อง ได้แก่ อาหรับราตรี พันหนึ่งทิวา ทศมนตรี และ นิยายเอกของป้าชา ที่พระสารประเสริฐแปลและเรียบเรียงร่วมกับพระยาอนุমানราชชนว่า

... นิทานทั้ง 4 เรื่องนี้ มีเนื้อหาที่น่าสนใจได้อีกทางหนึ่ง นอกเหนือจากความสนุกสนาน... เมื่ออ่านแล้วจะทำให้ประจักษ์ถึงความสามารถและความอดุสาหะ ของท่านผู้แปล และ เรียบเรียง ซึ่งได้ถ่ายทอดงานต่างภาษา ต่างวัฒนธรรมมาสู่โลกหนังสือไทยไว้ได้ด้วยสำนวนที่ราบรื่นน่าติดตาม (กุสุมา รัชมณี 2532 : 129)

ในการอ่านนิทานนั้น สิ่งหนึ่งที่ผู้อ่านจะได้รับจากการ "อ่านอย่างพิถี" นั้นก็คือแนวคิด ข้อควรปฏิบัติต่าง ๆ ที่ปรากฏในเรื่อง แนวคิดเหล่านี้ บางครั้งผู้อ่านสามารถมองเห็นได้ในทันที แต่บางครั้งก็ต้องอาศัยการอ่านอย่างพิถีจึงจะมองเห็นแนวคิดต่าง ๆ ที่ปรากฏในนิทานนี้อาจช่วยเตือนใจ เตือนสติ ผู้อ่านได้ จึงนับว่าเป็นคุณค่าประการหนึ่งของนิทานที่มีต่อผู้อ่าน ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจว่า แนวคิดต่าง ๆ ที่ปรากฏในนิทานนั้น มีอะไรบ้าง

ในการถ่ายทอดเนื้อหา เรื่องราวต่าง ๆ ของนิทาน ภาษา นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง การใช้ภาษาที่ดีทำให้เรื่อง น่าอ่าน น่าสนใจ ผู้ถ่ายทอดนิทานแต่ละคนจะมีลีลาการใช้ภาษาในการถ่ายทอดเรื่องราวต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาของนิทาน และ วัยของผู้ฟัง

วรรณกรรมนิทานของพระสารประเสริฐ เป็นผลงานวรรณกรรมที่ได้รับ การต้อนรับจากผู้อ่านเป็นอย่างดี ได้รับการตีพิมพ์หลายครั้ง ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แม้ในปัจจุบันความนิยมวรรณกรรมนิทานเหล่านี้ จะลดน้อยถอยลงไป ด้วยมีสื่อต่าง ๆ ที่ให้ความบันเทิงหลายรูปแบบให้เลือกมากขึ้น แต่เมื่ออ่านนิทานเหล่านี้ครั้งใด นิทาน เหล่านี้ก็ยังคงให้ความสนุกสนานให้แนวคิดกับผู้อ่านเสมอ ดังนั้นวรรณกรรมนิทาน ของพระสารประเสริฐจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ น่าศึกษา และเนื่องด้วยยังไม่มีผู้ใดศึกษา งานนิทานของพระสารประเสริฐอย่างละเอียดมาก่อนผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและ วิเคราะห์งานวรรณกรรมนิทานของพระสารประเสริฐ ทั้งในด้านเนื้อหาและการใช้ภาษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษางานวรรณกรรมประเภทนิทาน ของพระสารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป) ในด้านลักษณะเนื้อหา แนวคิด ตัวละคร กลวิธีการประพันธ์ และ ศิลปะการใช้ภาษา

สมมติฐานของการวิจัย

วรรณกรรมนิทานของพระสารประเสริฐ มีคุณค่าควรแก่การศึกษาทั้งในด้าน เนื้อหาและศิลปะการใช้ภาษา

ขอบเขตของการศึกษาวิเคราะห์

ศึกษางานวรรณกรรมประเภทนิทานของพระสารประเสริฐ ทั้งที่ทำงานร่วมกับผู้อื่น จำนวน 10 เล่ม และ งานที่ทำผู้เดียว จำนวน 2 เล่ม ดังนี้

งานที่ทำร่วมกับผู้อื่น

1. หิโตปเทศ
2. นิยายเบงคลี

3. กถาสวัสดิ์สาคร
4. ทศมนตรี
5. อหารัษราตรี
6. พันหนึ่งทิวา
7. ผกาวัลลี
8. นิยายเอกของป่าชา
9. บันเทิงทศวาร
10. นิทานที่แทรกอยู่ในบทฝึกนิสัย
งานที่ทำผู้เดียว
 1. นิทานที่รวมอยู่ในรวมนิทาน
 2. นิทานที่แทรกอยู่ในประวัติราชทินนาม

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. วรรณกรรมนิทานของพระสารประเสริฐ ในที่นี้ หมายถึง ทั้ง ผลงานด้านวรรณกรรมนิทาน ซึ่งพระสารประเสริฐได้เป็นผู้แต่งหรือประพันธ์เอง และ ผลงานที่พระสารประเสริฐมีส่วนร่วมในการแปล การขัดเกลาสำนวนพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาไทย
2. ในวรรณกรรมนิทานของพระสารประเสริฐ มีวรรณกรรมนิทานบางเล่มที่ไม่ปรากฏชื่อเรื่องนิทานได้แก่ นิทานซ้อนนิทานใน หิโตปเทศ บันเทิงทศวาร นิทานที่แทรกอยู่ใน บทฝึกนิสัย ในการกล่าวถึงนิทานเหล่านี้ ผู้วิจัยจะกำหนดชื่อเรื่อง โดยนำมาจาก ชื่อตัวละครเอกในเรื่อง หรือ เหตุการณ์สำคัญที่เป็นแก่นของเรื่อง อย่างไม่อย่างหนึ่ง

คำจำกัดความในการวิจัย

นิทาน หมายถึง เรื่องเล่าขนาดสั้น หากมีเรื่องราวหลายตอน แต่ละตอนสามารถจบได้ภายในตัว และมีแนวคิดหลักเพียงแนวคิดเดียวในแต่ละตอน ตัวละคร

ที่มีบทบาทสำคัญมีเพียง 1-3 ตัว ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ หรือ อมนุษย์ สัตว์ สิ่งของ ที่มีพฤติกรรมเหมือนมนุษย์ มักจะมีเรื่องความมหัศจรรย์ อธิปาฏิหาริย์ แทรกอยู่

นิยาย หมายถึง เรื่องเล่า กุสุมา รักษมณี สันนิษฐานว่า มาจากคำว่า "นยายะ" ในภาษาสันสกฤต หมายถึง เรื่องเล่าสั้น ๆ ที่นิยมยกมาเปรียบเทียบ "บทเปรียบเทียบนี้อาจถูกแต่งเติมในเวลาต่อมาจนกลายเป็นนิทานนิยายเรื่องยาวไปได้ แต่กระนั้นก็ยังมึลักษณะของเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต และยกมาเล่าเพื่อให้เห็นว่า อาจเกิดขึ้นได้อีก" (กุสุมา รักษมณี 2525 : 7) โดยทั่วไป คำว่า นิทานนิยาย มักใช้คู่กัน และมีความหมายเหมือนกัน ดังจะเห็นได้จากคำจำกัดความ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน

นิทาน น. เรื่องที่เล่ากันมา เช่น นิทานชาดก นิทานอีสป : เหตุ เช่น โรคนิทาน : เรื่องเติม เช่น วัตถุนิทาน (บ.)

นิยาย น. เรื่องที่เล่ากันมา (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 2526 : 442)

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะใช้คำว่า นิยาย ในความหมายเดียวกับ นิทาน

ขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย

1. สืบหาหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. รวบรวมข้อมูล
3. นำข้อมูลแยกประเภท และ ศึกษาวิเคราะห์
4. รายงานผลการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ช่วยให้เห็นคุณค่าในงานวรรณกรรมประเภทนิทานของพระสารประเสริฐยิ่งขึ้น และเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ วรรณกรรมนิทานเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมนิทาน พบว่า มีอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อย และงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวรรณกรรมที่เป็นมุขปาฐะ ในแง่การเก็บรวบรวมและการจำแนกประเภทตามรูปแบบ โดยมีการวิเคราะห์เนื้อหาบ้างเล็กน้อย

การศึกษาวรรณกรรมนิทานที่เป็นลายลักษณ์มีจำนวนไม่มากนัก ดังต่อไปนี้
 ศีราพร ฐิตะฐาน ศึกษาเกี่ยวกับการแพร่กระจายของเรื่องรามเกียรติ์
 ในวิทยานิพนธ์เรื่อง "รามเกียรติ์ : ศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน"

(ศีราพร ฐิตะฐาน 2522 : 1-300)

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า นิทานเมื่อแพร่กระจายไปยังแหล่งต่าง ๆ จะมีการเปลี่ยนแปลงบางประการเกิดขึ้น ได้แก่ การเพิ่มหรือการตัดเรื่องราว การเปลี่ยนแปลงหรือสลับเรื่องราว ผู้วิจัยพบว่า นิทานท้องถิ่นมีอิทธิพลสำคัญต่อการเพิ่มความนอกจากนี้ประเพณีพื้นบ้านยังมีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมของตัวละคร ในกระบวนการแพร่กระจายของนิทานนั้น มีแนวโน้มที่เนื้อหาของนิทานจะเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและยุคสมัย แต่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง นิทานเรื่องหนึ่ง ๆ จะยังคงรักษาโครงเรื่องหรือเอกลักษณ์ของตัวเองไว้ได้เสมอ

กัญญรัตน์ เวชศาสตร์ ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องศรีธัญชัย ในวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องศรีธัญชัยฉบับต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" (กัญญรัตน์ เวชศาสตร์ 2521 : 1-208) เป็นการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องศรีธัญชัยสำนวนต่าง ๆ ที่มีปรากฏในประเทศไทย และประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผลการศึกษาพบว่าศรีธัญชัย สำนวนของประเทศกัมพูชา เวียดนาม ลาว และไทย มีความยาวและมีความคล้ายคลึงกันในด้านเนื้อหา บุคลิกภาพของศรีธัญชัย เป็นลักษณะที่เข้าแบบตัวเอกเจ้าปัญญา และ ฉลาดแกมโกง แนวคิดเรื่องความขัดแย้งที่ปรากฏในพฤติกรรมของตัวเอก ผู้แต่งมีจุดประสงค์เพื่อสร้างปมแห่งการขัดแย้งให้พิสดารขึ้นในเรื่องเท่านั้น ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องสะท้อนความขัดแย้งในสังคม

เฉลิม มากนวล ศึกษาธิการชาดกเปรียบเทียบกับนิทานอีสป ใน
วิทยานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับ นิทานอีสป"
(เฉลิม มากนวล 2518 : 239) เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบนิทานชาดกเฉพาะ
เรื่องสัตว์กับ นิทานอีสป ในด้านต่าง ๆ คือประวัติความเป็นมา โครงเรื่องและ
แนวคิด ลักษณะนิสัยตัวละคร ลักษณะสุภาษิต รวมทั้งคุณค่าและกลวิธีในการเล่านิทาน

กฤษณา รัชชมนต์ ศึกษาวิเคราะห์นิทานอุทาหรณ์ ในงานวิจัยเรื่อง "นิทาน
อุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต" (กฤษณา รัชชมนต์ 2525 : 125) นิทานอุทาหรณ์ใน
แง่ลักษณะและกำเนิด ศึกษาความเป็นมาของนิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต โดย
ศึกษาธิการปัญจตันตระ ซึ่งเป็นนิทานเรื่องเอกของอินเดีย ผลการวิจัย พบว่า เนื้อหา
ของนิทานอุทาหรณ์มีกำเนิดต่างสถานที่ และต่างเวลา ในภาษาสันสกฤต นิทานอุทาหรณ์
ตรงกับคำว่า นิทรรคนะ ซึ่งแปลว่า การมองดู การชี้ให้เห็น การพิสูจน์ ในด้านรูป
แบบ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่านิทานอุทาหรณ์มีวิวัฒนาการมาจากภาษิตที่เป็นบทอุปมาซึ่งมี
กำเนิดในดินแดนเมโสโปเตเมีย นิทานปัญจตันตระ เป็นนิทานอุทาหรณ์เรื่องเอกของ
อินเดีย ที่แพร่หลายมากที่สุดในอินเดีย และประเทศต่าง ๆ ความตั้งใจของผู้แต่ง
ปัญจตันตระ คือ ให้เป็นคู่มือของนักปกครอง

นอกจากศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับนิทานอุทาหรณ์แล้ว กฤษณา รัชชมนต์ ยังได้
ศึกษาเกี่ยวกับนิทานอินเดีย และ นิทานอาหรับ

ในบทความเรื่อง "นิทานอินเดีย : จากปรัชญาสู่จินตนาการ"

(กฤษณา รัชชมนต์ 2526 : 62-70) กล่าวว่า ลักษณะเด่นของนิทานอินเดียอยู่ที่
การสร้างเรื่อง ตัวละครมีมากมายหลายประเภท ทั้งสัตว์ อมนุษย์ มนุษย์ ความ
หลากหลายทำให้ผู้เล่านิทาน สามารถสร้างเรื่องได้หลายรส จึงเป็นเรื่องที่เข้าถึง
ผู้ฟังได้ทุกวงการ ในมุมกลับ กล่าวได้ว่าการที่นิทานแทรกเข้าไปทุกวงการนี้เอง
เป็นเหตุหนึ่ง ที่ทำให้มีตัวละคร หลายประเภท เพื่อให้ตรงกับรสนิยมของผู้ฟัง

ส่วนบทความเรื่อง "อาหรับนิทานของพระยาอนุমানราชชน" (กฤษณา รัชชมนต์
2532 : 92-131) กล่าวถึง ความหมายของ "อาหรับ" ในแง่ของวัฒนธรรม ว่า
หมายถึงชนชาติที่อยู่ในแอฟริกาเหนือและตะวันออกกลาง เคยมีความเป็นอยู่และความเชื่อ

หลากหลายมาก่อน แต่มาหลอมเข้าด้วยกันเพราะศาสนาอิสลาม ผู้ศึกษาวรรณคดีอาหรับ มักแบ่งวรรณคดีเป็น 3 กลุ่ม คือ อาหรับ เปอร์เซีย ตุรกี มีการกล่าวถึง ผู้ปกครอง และราชสำนักในดินแดนอาหรับเท่าที่สัมพันธ์กับนิทาน หลังจากนั้นกล่าวถึง นิทาน อาหรับ 4 เรื่อง คือ อาหรับราตรี พันหนึ่งทิวา ทศมนตรี นิทานของปาชา ในแง่ที่มา เนื้อหาและ ลักษณะเดิมของนิทานทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นการศึกษาวรรณกรรมนิทานที่เป็น ลายลักษณ์

ในด้านผลงานการประพันธ์ของพระสารประเสริฐ มีผู้ศึกษาไว้บ้าง เช่น บทความเรื่อง "ลีลาการเขียนของนาคะประทีป" (ประคอง นิมมานเหมินท์ 2532 : 55-75) บทความเรื่อง "ผลงานเขียนที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาของพระสารประเสริฐ" (สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2532 : 38 - 54) เป็นต้น แต่ยังไม่ได้อธิบายโดยละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมนิทานของพระสารประเสริฐนั้น กล่าวได้ว่ายังไม่มี ผู้ใดศึกษามาก่อน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย